

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

TALABALARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIKA ASOSLARI

Joldasova Gozzal Aybekovna,
Nókis innovacion instituti
assistent oqıtıwshısı
gozzaljoldasova6@gmail.com

***Annotatsiya-** Ushbu maqolada tanqidiy fikrlash, uning xususiyatlari, talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati hamda ularda tanqidiy fikrlashning pedagogik asoslari haqida ma'lumotlar berilgan, pedagogik tahlil qilingan.*

***Kalit so'zlar:** talaba, analiz, tanqidiy, ijodiylik, tanqidiy fikrlash texnologiyasi.*

Bugungi kunda tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan shaxsga jamiyatimizda katta ehtiyoj mavjud: bildirilgan fikr va mulohazalarni tahlil qila oladigan, dialog o'tkaza oladigan, muammoning mohiyatini va uni hal qilishning muqobil usullarini aniqlay oladigan, har doim tekshirilishi mumkin bo'lgan haqiqatni ajrata oladigan, faraz va shaxsiy fikrdan kelib chiqqan holda to'g'ri xulosa chiqara oladigan shaxsni shakllantirish mamlakatimiz ta'lim tizimining yetakchi muammolaridan biridir. Aynan mehnat bozorida raqobatbardosh bo'la oladigan mutaxassisni tayyorlash uchun uning chuqur bilim olishi, shu bilan birga o'z-o'zini tarbiyalash takomillashtirilishga ijobiy munosabatda bo'lishi uchun ijobiy motivatsiya va istiqbollarni yaratish muhimdir.

Bundan tashqari, talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zarurati sifatida quyidagi sabablarni keltirish mumkin: 1. Axborot asrida undan cheksiz foydalanish sharoitida, uning oqimlarida harakatlana olish, tahlil qilish, asosiy va ikkilamchini ajrata olish, axborotni tanqidiy idrok etish va hokazolar muhim ahamiyatga ega. 2. Ta'lim jarayonidagi o'quv rejaga muvofiq, o'quv materialining doimiy hajmi bilan o'qituvchi va talaba o'rtasidagi aloqa soatlarining kamayishi munosabati bilan kognitiv mustaqillikni, o'z-o'zini tarbiyalash faoliyatini rivojlantirish, talabalarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish. Kognitiv bilish faoliyatini, uning mustaqillikni rag'batlantirishning eng samarali usuli- ammoli ta'lim, talabalarlarning aqliy faoliyatini rivojlantirishga yordam beradigan muammoli vaziyatlar. O'quv jarayonida kognitiv faollikni rag'batlantirish va o'quvchilarning hissiy va irodaviy sohasini rivojlantirish usuli- bu talabaning mustaqil bilim faoliyatining muhimligiga ishonirish, unga qiziqishni uyg'otish, ularning mustaqilligining o'sishini kuzatish, muvaffaqiyatlarini qayd etish va ushbu faoliyatdagi yutuqlar va natijalarni ko'rsatish qobiliyatidir.

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Zamonaviy jamiyatda yuz berayotgan jadal o'zgarishlar malakali kardlarni tayyorlashga yangicha samarali yondashuvlarni talab qiladi. Iqtisodiy rivojlanish hayot davomida ta'lim olish haqiqatdan yiroq bo'lib qolgan vaziyatni yaratdi, shuning uchun o'qituvchilar ta'limni moslashuvchan, kombinatsiyalangan, muammoli, ta'lim sifatini oshirish va yaxshilashga qaratilgan ishonchli pedagogik texnologiyalarga alohida ehtiyoj sezmoqda. Yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etishning qiyinchiligi shundaki, ko'p hollarda o'qituvchi faqat an'anaviy dars usullaridan uzoqlashishga imkon beradigan bilim ko'rinishiga ega. Har bir universitet talabasi o'qish davrida o'n mingdan ortiq darslarda qatnashadi, bu unga juda chuqur, deyarli ongsiz darajada darsning umumlashtirilgan, an'anaviy tuzilishini qabul qilish imkonini beradi. Mana shu darslarda faqat o'qituvchi faolligini emas, aksincha talaba faolligini oshirish juda muhimdir. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun yaxlit texnologiya faqat 90-yillarning o'rtalarida paydo bo'ldi. Ushbu texnologiyani qo'llab-quvvatlovchilar juda ko'p. Shunday qilib, M.O.Choshanov muammoli modulli ta'lim texnologiyasini ishlab chiqib, o'quvchilarda tanqidiy fikr yuritgandagina samarali bo'ladi, degan xulosaga keldi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi (TFRT) – “tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun o'qish va yozish” xalqaro loyihasi mualliflari C. Templ, K. Meredit, D. Still, S. Valter tomonidan taklif etilgan ta'lim texnologiyasi. Ushbu o'qitish texnologiyasining muhim xususiyatlarini tushunish uchun tanqidiy fikrlash atamasini tushunish kerak. TFRT axborot bilan ishlashda yuqoridagi ko'nikmalarni shakllantiradigan yaxlit tizimdir. Ushbu texnologiyaning maqsadi talabalarning ta'lim va kundalik hayotda zarur bo'lgan fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishdir. Ushbu ta'lim texnologiyasi - bu birinchi navbatda o'quvchining qiziqishini uyg'otish, uning izlanish va ijodiy faolligini uyg'otish, so'ngra unga materialni tushunish uchun shart-sharoitlarni ta'minlash va nihoyat, olingan bilimlarni umumlashtirishga yordam beradigan strategiya va usullar majmuasidir. Siz an'anaviy darsning bir qismi sifatida texnologiyadan foydalanishingiz mumkin. TFRT ilmiy kontseptual asosga ega bo'lib, u axborot qidirishni tashkil etishda ham, diskret oqimli ma'lumotlarni qayta ishlashda ham - o'quv va ilmiy matnlarni o'qishni o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Mantiqiy-axborot yondashuvi TFRT ilmiy kontseptual asosining elementlaridan biridir. D.Xelpern tanqidiy fikrlash mantiqiy va maqsadli ekanligini

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

ta'kidlaydi. Mantiq qonunlari ma'lumotlar bilan ishlashga qaratilgan ba'zi TFRT texnikasi asosida yotadi.

TFRT ning dastlabki "Challenge" bosqichida asosiy bilimlar yangilanadi. Guruh savollarga javob beradigan jamoalarga bo'lingan. Savollar har bir jamoaga ketma-ket beriladi. Agar birinchi jamoa savolga javob bermasa, imkoniyat keyingi jamoaga o'tadi. Jamoaga imkon qadar ko'proq ball to'plash imkoniyatini berish va o'qituvchining bilim darajasini baholash uchun jami 30 ga yaqin savol bo'lishi kerak. Tushunish bosqichida qiziqish yangi ma'lumotlar bilan to'g'ridan-to'g'ri ishlashda qoladi, asta-sekin eski "bilim" dan "yangi" ga o'tadi. Talaba tinglaydi, o'qiydi, ya'ni faol idrok etish usullaridan foydalangan holda audiovizual ma'lumotlarni oladi, yangi ma'lumotlarni idrok etganda qayd qiladi. O'rganilayotgan ma'lumotlarni ijodiy qayta ishlash, tahlil qilish, talqin qilish jadvallar, klasterlarni to'ldirish, sabab-oqibatni aniqlash shaklida ifodalanadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi o'qituvchiga nafaqat mavjud texnika va usullardan foydalanish, balki ularni mustaqil ravishda yaratish imkoniyatini beradi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun texnologiya rejimida siz individual darslarni o'tkazishingiz va bitta mavzu bo'yicha birlashtirilgan darslarni ishlab chiqishingiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zagashev I.O., Zaire - Bek S.I. Tanqidiy fikrlash. Rivojlanish texnologiyasi. Sankt-Peterburg, 2003 .
2. Mushtavinskaya I. V. va hokazo axborot sohasidagi zamonaviy talab va kommunikatsiyalar: Universitet o'qituvchilari, umumta'lim maktablari o'qituvchilari, pedagogika oliy o'quv yurtlari va kollejlarda talabalari uchun qo'llanma. Sankt-Peterburg, 1999
3. Templ Ch., Meredith K. Tanqidiy fikrlash asoslari: fanlararo dastur: Qo'llanma 1 M.: IOO, 1997.
4. Xelpert D. Tanqidiy fikrlash psixologiyasi. Sankt-Peterburg: Pyotr, 2000 .
5. Olimovna, R. M. (2023). BAYNALMINAL OILALARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI ORGANISH IJTIMOY PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA. PEDAGOGS, 48(2), 49-51.

Internet tarmoqlari:

1. Tanqidiy fikrlash - <http://www.criticalthinking.org/> (University KM)
2. PsyFactor kutubxonasi - <http://www.psyfactor.org/lybr7.htm>
3. O'zgartirish: O'qish va yozish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish dasturi - http://www.ct-net.net/ru/rwct_tcp_ru